

До спеціалізованої вченої ради Д 35.052.19
у Національному університеті «Львівська політехніка»
79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3.

ВІДГУК

на офіційного опонента - *Жаровської Ірини Мирославівни,*
доктора юридичних наук, доцента, професор кафедри теорії та філософії
права Навчально-наукового інституту права та психології Національного
університету «Львівська політехніка»
на дисертацію *Кравціва Олега Романовича*
«Ідея поділу влади в українській політико-правовій думці XIX –
поч. XXI ст.», що подана на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук за спеціальністю
12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

Актуальність теми дослідження. Теоретичне обґрунтування принципу є основою функціонування державно-владного апарату сучасної держави. Вважається, він є основою демократичного конституційного ладу, спрямований на запобігання узурпації державної влади і використання її в збиток публічним інтересам. Конституційні положення, що стосуються найвищих державних органів і визначають порядок їх формування, повноважень і сферу ведення, взаємовідношення між ними, повинні відповідати головному конституційному принципу – принципу розподілу влади та регламентувати розподіл влади на законодавчу, виконавчу і судову, кожна з яких, утілюючи єдність влади, що належить народу, і надалі є самостійною і незалежною. У демократичних країнах конституційно-правовий механізм реалізації державної влади мусить забезпечити реальне функціонування системи «стримувань і противаг», що унеможливорює концентрацію влади в однієї з них та їх протистояння, одночасно забезпечуючи самостійне функціонування всіх гілок влади та їх

взаємодію. Виконуючи відособлені функції з управління справами держави будь-яка гілка влади, що неминуче прагне втрутитися у сферу діяльності інших гілок, мусить не тільки існувати в умовах ефективної системи «стримувань і противаг», але й зобов'язана прагнути досягнути загальної державно-управлінської мети щодо виконання принципу єдності.

На сучасному етапі без створення в державі умов для забезпечення такого принципу влада перетворюється на глибокий перманентний внутрішній конфлікт, що затягує з часом у себе все суспільство. Щоб не допустити системної кризи влади, потрібно передбачити правовий механізм, при якому жоден орган влади або політична організація не можуть ігнорувати чи припиняти діяльність конституційно закріплених інститутів, безконтрольно здійснювати виконання владних функцій, прагнути скасування конституційного ладу.

Аналіз історичних аспектів розвитку доктрини вказаної ідеї становить основу для аналітики сучасних аспектів державотворення. Проблематика дослідження є також невід'ємною складовою практичних проблем державознавства, оскільки до останнього часу ситуація у владі України, для якої характерною була її системна криза і як закономірний результат — гостре розчарування суспільства в українській владі, породжувала для нашої молоді держави непрогнозовані та непередбачувані наслідки.

В межах України ця проблема не дістала належного теоретичного опрацювання, окремі питання у роботах інших авторів розглядалися фрагментарно, в наслідок чого відсутній або недостатньо розроблений системний підхід до її наукового вирішення.

Наведене свідчить про необхідність проведення спеціальних правових досліджень у сфері розвитку ідеї поділу влади в історичній ретроспективі на теренах сучасної України. Актуальність теми підтверджується ще й тим, що вона обумовлена сучасними потребами практики формування інституційної форми державної влади (органів державної влади) та теоретико-правової науки і необхідністю комплексного розроблення положень та рекомендацій щодо

формування державної влади на підставі правових принципів її функціонування у межах досконалого юридичного механізму.

Актуальність дисертаційної роботи підтверджується і тим, що вона виконана відповідно до Пріоритетних напрямків розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затвердженими Національною академією правових наук України 03.03.2016, а також безпосередньо пов'язана з науково-дослідною роботою Львівського державного університету внутрішніх справ за напрямом «Держава і право: філософсько-правовий та теоретико-історичний виміри».

Вищевикладене дає підстави вважати тему дисертаційного дослідження Кравціва О.Р. актуальною і такою, що відповідає сьгоднішнім потребам правової науки.

Належна ступінь обґрунтованості і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації, підтверджується їх апробацією у відкритому друку, обговоренням на наукових конференціях, інших наукових заходах. Одержані здобувачкою результатів підтверджується не тільки їх суто науковою значимістю, як певною системою здобутих нових знань, що заповнюють наявні з цієї проблеми прогалини в історії та теорії держави і права, але й їх практичною затребуваністю на сучасному етапі, зокрема для концептуального вдосконалення чинного національного законодавства в тій його частині, що стосується розподілу повноважень органів державної влади.

Аналіз тексту дисертації та автореферату свідчить про *науково обґрунтований* системний підхід автора до проблеми: аргументовано сформульована актуальність теми, чітко визначені об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів (Розділ «Джерельна база та історіографія дослідження»; Розділ 2 «Еволюція концепції поділу влади у вітчизняній політико-правовій думці ХІХ–ХХ ст. (до 1991 р.)»; Розділ 3 «Еволюція ідеї поділу влади в Україні з 1991 року до прийняття Конституції України 1996 року»; Розділ 4 «Проблеми реалізації

ідеї поділу влади в Україні в контексті політико-правової реформи (1996–2014 рр.)»), висновків, списку використаних джерел.

Високий ступінь наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження, що в концентрованому вигляді знайшли відображення у сформульованих здобувачем наукових положеннях і висновках, забезпечено методологічним і теоретичним обґрунтуванням його вихідних положень; застосуванням комплексу наукових методів, адекватних об'єкту, предмету, меті і завданням дослідження; опорою на сучасні досягнення юридичної науки та широку джерельну базу дослідження. Дисертантом опрацьовано 220 джерел (спеціальну літературу та монографії, нормативні акти та міжнародні документи), у яких відображено різні аспекти досліджуваної проблематики.

Аналіз дисертації свідчить, що на всіх етапах дослідження використовувався широкий спектр таких філософських, загальнонаукових та спеціальнонаукових методів пізнання: діалектичний; феноменологічний; герменевтичний; системний; структурний; синергетичний; історичний; абстрагування; юридико-статистичний; історико-правовий; юридико-догматичний; порівняльний; метод правового моделювання; юридико-лінгвістичний та інші. Таким чином, достовірність отриманих даних і обґрунтовано сформульованих пропозицій визначається правильно обраним методологічним підходом до проведеного дослідження, всебічним використанням емпіричного матеріалу, підтверджується результатами апробації на шести науково-практичних та наукових конференціях, семінарах, а також публікаціями семи наукових статтях (серед них одна за кордоном).

Вищевказане дає підстави стверджувати, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації мають достатню міру обґрунтованості та достовірності.

Наукова новизна результатів дослідження. Першочергово новизна обумовлена своєчасною постановкою проблеми, дослідженням нових ідей та вирішення проблем історичному формуванню ідеї поділу влади в українській політико-правовій думці XIX – початку XXI ст., намаганням сприяти

удосконаленню теоретичної юриспруденції та нормативного матеріалу, що регламентує зазначену сферу. Дисертантом сформульовано концептуально нові наукові положення та висновки, що мають важливе теоретичне і практичне значення. Серед них відмічаємо тільки основні:

1. Цілком обґрунтованою є позиція автора в тому, що ним вперше відображено поступову трансформацію ідеї поділу влади та імплементацію в конституційні акти сучасної України як основоположного принципу функціонування державної влади. В національній науці вже була низка правових доробок, що стосувалися поділу влади: Митровка Я.В. Конституційні засади поділу державної влади в Україні та Чеській Республіці, 2007; Бульба О.Ю. Конституційно-правові аспекти реалізації принципу поділу влади в Україні: національна традиція та сучасність, 2008; Мартинюк Р.С. Реалізація принципу поділу функцій влади в сучасній Україні: політико-правовий аналіз, 2005; Жук Н.А. Стимування і противаги в системі поділу влади в Україні (загальнотеоретичні проблеми), 2006. Однак більшість з них мають конституційно-правове або теоретико-правове спрямування. Окрім того за останні роки інтерес до цієї проблеми в наукових колах необґрунтовано зменшився. Тому слід погодитися в тому, що в ракурсі історії політичних та правових учень вказана проблематика ще не була предметом комплексного наукового дослідження.

2. Значну новизну має і те, що автору рецензованої дисертації вдалося проілюструвати поступову трансформацію ідеї поділу влади та імплементацію в конституційні акти сучасної України як основоположного принципу функціонування державної влади. Високо оцінюємо роботу здобувача саме в контексті її комплексності. Автор намагається віднайти первинні ментально-традиційні чинники, які впливали на становлення політичних та правових поглядів на теренах сучасної України. Для цього досліджується період Київської Русі та Галицько-Волинської держави, а також у часи входження українських земель до Великого князівства Литовського і Речі Посполитої, в період Козацької доби, зокрема Конституція Пилипа Орлика 1710 року. Згодом

він обґрунтовує вплив традицій державотворення на формування принципу поділу влади.

3. Автор не концентрується виключно на національних правових реаліях, намагається провести порівняльний аналіз з іншими державами, які також проходили етап становлення демократичних інститутів, з поміж яких Болгарія (ст. 163), Ірландії (ст. , 47, 169), країни СНД (ст. 167).

4. Аргументованою є позиція автора, яка «червоною стрічкою» проходить по всій дисертації в тому, що саме неналежний розподіл владних повноважень, узурпація її певними частинами суспільства призводила до політико-правових криз як в історичних так і сучасних. Позитивно можна оцінити модельний підхід автора, в якому державна влада і громадянське суспільство історично виступали антиподами, як інститути які не взаємодіють заради спільного соціального інтересу. Вагомою є позиція здобувача, що «усі попередні спроби українського народу побудувати державу зазнавали поразки не через брак патріотизму серед населення, а через невдачу політичного керівництва у створенні стабільного державного механізму з чітким поділом влади» (ст. 77).

5. Звернення до нещодавніх політичних подій ілюструє праксіологічну цінність аналізу. Науково мотивованим є твердження, що рішення «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року призвело до надмірної концентрації державної влади в Україні Президентом та його найближчим оточенням, що стало однією з головних причин революційних подій листопада 2013-го – лютого 2014 року. Також обґрунтовано правомірність повернення до редакції Основного закону 2006 року.

6. Доведено положення про те, що раціональним інститутом забезпечення механізму «стримування та противаг» є саме конституційний контроль, оскільки здійснення належного конституційного контролю за відповідністю нормам Основного Закону рішень та діями вищих органів державної влади у процесі здійснення останніми державного владарювання

залишається чи не найважливішою передумовою забезпечення принципу розподілу влади (ст. 124-125).

7. Імпонує багатоступеневий науковий пошук істини автором, який не тільки констатує історичну подію, але й репрезентує різні політико-правові погляди науковців з цього приводу. Таким чином демонструючи, що державотворчий та правотворчий процес не є «сухою історією», він відбувався на тлі боротьби протилежних сил та наукових позицій. Дослідження є політично виваженим, всі позиції є аргументовані. Автор висвітлює радикально-протилежні позиції проте чітко мотивує владу та аргументує прийнятність чи несприйняття раніше висвітлених наукових позицій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони, можуть бути використані:

у науково-дослідній сфері — для подальшого визначення і вирішення проблем побудови системи органів державної влади;

у правотворчості — для вдосконалення чинного законодавства у сфері державної влади, народовладдя, демократизму, виборів, референдумів, відповідальності державних посадових осіб тощо;

у сфері правозастосування – для вдосконалення діяльності органів державної влади на основі принципів легітимності, легальності, демократизму, відповідальності, транспарентності;

у навчальному процесі — при викладанні дисциплін «Теорія держави і права», «Історія держави і права», «Історія політичних та правових учень», «Конституційне право України», інших предметів та під час підготовки відповідних підручників, робочих навчальних програм, навчально-методичних програм, а також під час здійснення підготовки працівників сфери державотворення.

Оформлення дисертації в основному відповідає вимогам, які ставляться до кандидатської дисертації.

Зміст дисертації відповідає спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень, за якою вона подається

до захисту, а зміст автореферату є ідентичним до основних положень дисертації.

Оцінка мови і стилю дисертації. Дисертація написана літературною українською мовою, в монографічному стилі.

Зауваження і дискусійні положення. Між тим, не всі авторські тези, твердження і міркування сприймаються як логічний підсумок спостережень, що на достатньому рівні обґрунтовані з теоретичних позицій, здобутків юридичної практики і аналізу нормативного матеріалу. Деякі з них потребують додаткових роз'яснень і уточнень з огляду на сучасний стан та перспективи розвитку правової теорії. У зв'язку з цим, є необхідність зупинитися на певних недоліках і прорахунках дослідження, висунути ряд зауважень критичного характеру, виділити дискусійні положення.

1. Потребує додаткового мотивування наукова новизна одержаних результатів, зокрема в таких положеннях, які виносяться на захист вперше. На ст.24 дисертації (ст. 3 автореферату) автор вказує, що ним вперше «здійснено комплексний аналіз зародження та розвитку ідеї поділу влади на українських землях з ХІХ до початку ХХІ століття з *виділенням етапів її становлення* (виділено нами – І.Ж).». Проте в подальшому ні з висновків, ні з загального змісту роботи не можемо чітко зрозуміти про які виділені етапи йдеться мова.

Також здобувач доводить, що ним вперше «обґрунтовано необхідність належної реалізації ідеї поділу влади». Вважаємо, що принцип поділу влади є доктринальною константою, основою функціонування владного апарату у правовій державі та сутністю демократичності влади. Необхідність існування такого механізму визнано філософами та правотворцями вже принаймні два століття тому.

2. Виникають запитання до плану дисертаційної роботи. Зокрема, окремим розділом, який складається з одного підрозділу виокремлено джерельну базу та історіографію дослідження (розділ І). Насправді автор аналізує світові розвитку ідеї поділу влади починаючи з праць філософів античності та національні тенденції в період Київської Русі та Галицько-Волинської держави. Проте не

приділяє уваги джерельній базі дослідження, тобто відсутній критичний аналіз наукових доробок сучасних науковців, які б займалися проблемами історії держави і права, історії політичних та правових учень. Вбачається, що було б доречно об'єднати розділи I та II, таким чином дисертація отримала б більш класичну структуру та складалася з трьох розділів. Окрім того значно збагатило б дослідження репрезентування методологічної складової, котра поставлена в основу дисертаційної роботи.

3. Потребують уточнення задекларовані межі дослідження. В дисертації здобувач вказує, що предметом дослідження є «ідея поділу влади в українській політико-правовій думці XIX – початку XXI ст.» (ст. 23) проте звужує термінологічні рамки дослідження починаючи їх із середини XIX століття аналізом доробок представників Кирило-Мефодіївського товариства (1846–1847) та творчістю видатного представника української політико-правової думки XIX ст. Михайла Драгоманова (1841-1895) (підрозділ 2.1.). Також на привселюдному захисті потребує пояснення обраний верхній часовий рубіж (задекларований як початок XXI ст.), який, на думку дисертанта, завершується в лютому 2014 року (п. 4.2. дисертації).

4. Значно б покращив якість дисертаційного дослідження аналіз трансформації механізму поділу влади в аспекті децентралізації відповідно до Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади (2014 р). Такий аналіз повинен бути особливо демонстративним, зважаючи на те, що вперше децентралізація згадується ще в Конституції Української Народної Республіки від 29 квітня 1918 року, у якій зазначалося, що: «не порушуючи єдиної своєї влади, УНР надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування, дотримуючись принципу децентралізації».

5. Автор дещо у вільній формі подає цитування, зокрема без вказівки на джерело (ст. 134, 151, 154) і статистичні дані: «Донецька область налічує більше 4,8 млн. мешканців, а Чернівецька – менше 1 млн. громадян» (ст. 169) та

«станом на 2009 рік корпус чиновників в Україні становив 3,5 млн. осіб» (ст. 170).

6. Позитивно оцінюючи те, що здобувач працює над проблематикою вже досить давно (перша стаття опублікована в 2004 році), все ж необхідно відмітити те, що останніми роками результати дисертаційної роботи не були предметом для дискусії на круглих столах, семінарах, конференціях та інших заходах за його участі. На нашу думку, така актуальна тема мала бути б ширше висвітлена та обговорена науковою спільнотою у світлі останніх політико-правових реформ.

Загальний висновок

Вважаємо, що подана на захист дисертація «**«Ідея поділу влади в українській політико-правовій думці XIX – поч. XXI ст.»**», за рівнем викладення теоретичного матеріалу, одержаними результатами дослідження, отриманими висновками і сформульованими пропозиціями відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор – **Кравців Олег Романович** – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, доцент, професор
кафедри теорії та філософії права
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

І.М. Жаровська

Вчений секретар
НУ «Львівська політехніка»

Р.Б. Брилинський